

Sigitas Narbutas

GYVENIMAS SU SENAJA LITERATŪRA

Žodis apie profesorių Albino Jovaišą

Mąstyti apie profesoriaus Albino Jovaišo gyvenimą, įvairiakryptę prasmingą veiklą šiandien skatina ir dar gyvas praradimo jausmas, ir didžiulis dėkingumas, ir mokslinis smalsumas. Pernelyg mažai laiko praėjo nuo lemtingos lapkričio 22-osios, kai sužinojome apie netikėtą Profesoriaus mirtį, kad įstengtume šioje Jo gyvenimo ir darbų apžvalgoje nepaminėti šio tragiško įvykio, tos didžiulės netekties Jo artimiesiems ir visai liuanistų bendruomenei. Regis, tik vakar kalbėta su Juo, tartasi dėl ateities planų, būsimų reikšmingų darbų, ir štai – tuos planus ir tuos darbus teks įgyvendinti ir toliau dirbti be Jo, mąstant, kaip juos vertintų, ką apie juos pasakytų Mokytojas ir Profesorius.

Nė kiek neabejojame, jog Mokytoją dėkingu žodžiu minės ne viena, o kelios Vilniaus universitete 1970–2000 metais studijavusiųjų kartos – keliasdešimt liuanistų laidų, kad Kolegą šviesiai prisimins su juo Filologijos fakulteto dekanate ir Lietuvių literatūros katedroje dirbę gausūs bendradarbiai ir bendraminčiai, taip pat žmonės, kuriems teko laimė savu metu su Juo bendrauti Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos knygų rūmuose ir dar keliuose kituose kultūros židiniuose. Kūrybingiausi Profesoriaus metai prasidėjo sovietmečiu, o ši epocha, jos pavidalus formavę ar jų poveikį patyrę žmonės nūnai tampa vis intensyvesnais studijų objektu. Profesorius anuo metu buvo vienas iš nemažo būrio patriotiškai nusiteikusių liuanistų humanitarų, ne tik išsaugojusių žmogiškąjį orumą slogiais sovietiniais okupacijos metais, bet ir išugdžiusių gausų būrį

pedagoginei, mokslinei ir kitokiai prasmingai veiklai altruistiškai atsidavusių lituanistų. Aptarti sąlygas, kuriomis Jam teko dirbti, paskatas atsidėti lituanisto veiklai, Jo matytą ir suvoktą tokios veiklos prasmę, aptarti Profesoriaus regėtus naujus lituanistikos, pirmiausia lietuvių literatūros istorijos, donelaitistikos tikslus ir gaires ir būtų šio straipsnio uždavinys.

GYVENIMAS IR VEIKLA

Apibūdinti kurios nors iškilios asmenybės gyvenimą nurodant svarbiąsias datas svarbu dėl kelių priežasčių. Vieną iš jų lengva suprasti: keičiantis kartoms ir epochoms, individo, visuomenės ir valstybės pavidalamams, būna nebe taip lengva teisingai, tikrai ir išsamiai apibūdinti asmens individualios raiškos ir ankstesnės kartos gyvenimo bei veiklos formas, aplinkybes ir kitus svarbius dalykus. Kita priežastis būna susijusi su asmenybės raiška ir tą raišką skatinančia ar slopinančia aplinka. Dalis poelgių, įvykių išplaukia iš asmeninių kūrėjo paskatų, o dalį lemia reikšmingi pokyčiai bendruomenės, valstybės gyvenime. Apčiuopus ir išryškinus asmenybės ir visuomenės gyvenimo sąsajas, galima surasti svarbių dalykų pagrindinėms epochos charakteristikoms nustatyti.

Būsimasis lietuvių literatūros istorikas gimė 1931 m. birželio 10 d. Šiauliuose, Jono (1894–1973) ir Sofijos (1906–2000) Jovaišų šeimoje. Turėjo už save vyresnį brolių Vytautą (1927–1950), patriotiškų aspiracijų ir darbo Tėvynės labui idealų kupiną jaunuolį. Deja, neilgai džiaugėsi broliška meile: už pagrindinę veiklą prieš okupacinę sovietų valdžią Mokytojų seminarijos studentas Vytautas Jovaišas buvo suimtas, 1945 metais ištremtas į Sibirą (Abezės lagerį prie poliarinio rato) ir ten mirė.

Albinas mokėsi Juliaus Janonio gimnazijoje (buvusioje Berniukų, vėliau – „Aušros“). Mokykla jau buvo gavusi Juliaus Janonio, bet dar nepradusi gimnazijos vardo. Šiaulių mieste andai ji buvo viena

seniausių ir stipriausių bendrojo lavinimo mokyklų. Turėjo turtingą šimtametę istoriją (įkurta 1851), kuria garsiai didžiavosi netgi gūdžiausiais sovietiniais metais. Jos abiturientai buvo Petras Vileišis (baigė 1870), Mikalojus Katkus (1873), Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas, 1880), Vincas Čepinskis (1890), Marcelinas Šikšnys (1893), Povilas Višinskis (1894), Jeronimas Ralys (1896), Konstantinas Šakenis (1900), broliai Mykolas (1901), Vaclovas (1903) ir Viktoras (1904) Biržiškos, Merkėlis Račkauskas (1904), Stasys Šalkauskis (1905), Zigmas Gaidamavičius-Gėlė (1912), Juozas Paukštelis (1923), Juozas Grušas (1924), Kostas Korsakas (1928) ir daugybė kitų iškilų Lietuvos mokslo, politikos, meno kūrėjų.

Garsūs prasmingai gyvenusių asmenų vardai tampa veiksmingais pavyzdžiais, kai yra liudijami sumanių pedagogų. Puikų mokytojų kolektyvą galima laikyti tikru šitos gimnazijos turtu, išsaugotu tragiškais karo, gūdžiais pokario ir niūriais sovietmečio metais. Tuo rūpinosi direktorius Jonas Vencius (1919–1982, direktoriumi dirbo 1947–1954), pats 1939 metais baigęs Berniukų gimnaziją¹. Jo pastangomis buvo atstatytas per įnirtingus 1945-ųjų mūšius prie Šiaulių sugriautas mokyklos pastatas, sutelkti gabūs pedagogai: lietuvių kalbai ir literatūrai – Petronėlė Česnulevičiūtė (dirbo 1950–1951) ir Stasys Rumbinas (dirbo 1952–1956), istorijai – Jonas Reika (dirbo 1947–1949), Česlovas Kantauskas (dirbo 1950–1951) ir Feliksas Gežys (dirbo 1952–1957), anglų kalbai – Emilija Gežienė (1950–1962), geografijai – Algis Taraškevičius (1946–1949), Kęstutis Žalys (1947–1950) ir Edmundas Vagaras (1952–1957), matematikai – Jonas Ramanauskas (1947–1950), Marija Balčiūnaitė (1948–1949) bei Jonas Dambrauskas (1948–1960), fiziniam lavinimui – Viktoras Kantauskas (1948–1959) ir kt. Matematikos dar nuo 1922-ųjų (iki 1954-ųjų) mokė gyva mokyklos legenda buvęs Vladas

¹ Jonas Krivickas, *Res non verba*: Šiaulių berniukų gimnazijos–J. Janonio vidurinės mokyklos istorija (1851–1991), Kaunas: Šviesa, 1991, p. 128–129.

Markauskas, istorijos – vėlesnėms gimnazistų kartoms tokia legenda tapęs Jonas Domanskis (dirbo 1944–1977), fizinio lavinimo – garsus sportininkas Vilius Variakojis (dirbo 1940–1947), lietuvių kalbos ir literatūros – Jonas Adomaitis (dirbo 1940–1958) ir Tomas Stonis (dirbo 1945–1956). Iš mokytojų, reikšmingai paveikusių jo gyvenimą, Profesorius su pagarba minėjo pastarąjį – klasės auklėtoją lituanistą Tomą Stonį, buvusį Juliaus Janonio mokslo draugą, vienu metu su juo gyvenusį ir jį puikiai pažinojusį Šiaulių krašto šviesuolį.

Baigęs vidurinę, Jovaišas vienerius metus praleido namuose, o 1951 metais sėkmingai įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultetą. Štai kaip prieš penkerius metus Profesorius prisiminė tą laiką:

Dėl traumos praleidęs metus, stoti į Vilniaus universitetą atvykau 1951 m. Iškilė didelis nerimas: ar būsiu priimtas? Jei mano charakteristikoje, kurią tvirtindavo vykdomasis komitetas, bus įrašyta, kad esu antitarybinėje veikloje dalyvavęs ir dešimčiai metų lagerio nuteisto Vytauto Jovaišo brolis, tada jau aukštajam mokslui sudiev. Anketoje, kurią reikėjo pildyti stojant į Universitetą, buvo klausimas apie šeimos sudėtį, teistuosius. Parašiau, kad esu vienas sūnus, teistų nėra (brolio tai jau nebebuvo, jis mirė prieš metus!). Nuo to laiko jokiaje anketoje brolio nebegalėjau minėti... Taip ir buvau priimtas be jokių anketinių kliūčių. Stojamuosius egzaminus išlaikiau pakankamai gerai (24 balai iš 25 galimų). Mandatinei komisijai pirmininkavęs rektorius J. Bučas netgi su pasitenkinimu pažymėjo, kad malonu, jog į Universitetą stoja darbininkų vaikai.²

Universitete lituanistines disciplinas tada dėstė Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1967), Meilė Lukšienė, Jurgis Lebedys (1913–1970), Vanda Zaborskaitė, Aurelija Rabačiauskaitė (1924–2002), Irena Kostkevičiūtė, Adolfas Sprindis (1921–1986), Donatas Sauka, Zigmas Zinkevičius, Jonas Palionis ir kiti dėstytojai. Be paskaitų skaitymo, seminarų vedimo, fakultete buvo dirbamas rimtas mokslinis darbas – jo vaisių skalsus derlius pasirodė vėliau, kai fakultete pradėjo dirbti patsai Albinas Jovaišas. Ir atmosfera būsimąjo prodecano

² „Žiupsniai iš istoriko parakinės: Literatūros tyrinėtoją Albiną Jovaišą kalbina Dainora Pociūtė“, in: *Metai*, 2001, Nr. 7, p. 104.

studijų metais buvo nepakartojama. Andainykštė Lietuvių literatūros katedros vedėja prof. Meilė Lukšienė ją apibūdino taip:

Anas laikotarpis pažymėtas Konrado Valenrodo simboliu. Romantikai pripažino, kad tam tikras moralinis dvilypumas tam metui yra leistinas ir net būtinas, ką racionalistai anuo metu smerkė. Ir mūsų gyventam laikotarpiui „valenrodizmas“ buvo būtinas. Tik jo pasireiškimo laipsnis – skirtingas. Lietuvių literatūros katedroje būta „valenrodiško“ susigūžimo, bet kartu ir nuostatos opoziciškai veikti, be to, kartu ir noras išlaikyti žmogišką orumą, nesugniužti, netapti visiškai veidmainiais. Tai buvo komplikauta, kartais paradoksali, XIX amžiaus pradžioje bemaž nepažinta, situacija – šis momentas jungė katedros žmones glaudžių glaudžiausiais saitais: mes džiaugdavomės kaskart, kai išvengdavome galutinio pasidavimo, galutinio nusilenkimo. Džiaugdavomės kiekvienu žmogumi, kuris gebėdavo kuriuo nors konkrečiu žingsniu šito pasiekti. Kita vertus, tai stabdė kiek platesnį atvirumą ir santykių artumą. Nepasitikėjimas buvo pagrindinis to meto žmogaus bruožas: jei nors kiek abejoji žmogumi – užsičiaupi ir bendrauji formaliai. Manau, tai skaudino ne vieną žmogų. Ir katedroje buvo branduolys, kur vyravo beveik absoliutus pasitikėjimas, bei platesnis ratas, kur neatviraudavai.

Branduolio dvasia – Vincas Mykolaitis-Putinas. Skausmą mokėjome suprasti ir išgyventi kartu. Tai darė mus be galo artimus. Tauta, jos egzistencija buvo bendrasis vardiklis, kuris mus jungė. O asmenybės laisvės samprata įvairavo.

Santykis su studentais tuo metu buvo ypatingas. Eini į auditoriją ir kalbi daugiau ar mažiau apie mokslą, tačiau mūsų visų troškimas, vidinis jautimas – kad pirmiausia tarnaujame tautai, kad ji išvertų ir joje formuotųsi laisvas žmogus. Tai buvo svarbiausia. Greta mokslinės informacijos visada nešiesi šį tą užšifruotą metaforomis, intonacijomis – nori susikalbėti, nori rasti atgarsį. Momentas, kai stengiesi pasakyti, kas svarbiausia, prasmingiausia – ne tik žinios, – ir matai, kad užsižiebia jaunų žmonių akys, nepakartojamas... Vadinasi, susikalbėjome, vis dėlto pasakyta ir išgirsta – kartais tai tebuvo iliuzija.³

Privalu pasakyti, kad tokia dvasia skleidėsi ypatingoje protingų širdžių ir tyrų protų erdvėje, toli šaukia tuomet neapėmusioje nei viso Fakulteto, nei netgi visos Katedros. Ją perteikti savo studentams

³ Meilė Lukšienė, „Apie Lietuvių literatūros katedrą...“, in: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sudarė Giedrius Viliūnas, (*Fontes historiae Universitatis Vilmensis*), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, p. 21.

sekėsi minėtiems pokario lituanistikos grandams (čia taip tinka šitas aristokratiškos gyvensenos, veiklos ir laikysenos kanonus pripažįstantį asmenį apibūdinantis žodis!); įsisavinę šiuos aukščiausios pedagoginės kultūros pradmenis, šitų grandų auklėtiniai – vėlesniųjų pokario kartų lituanistikos aristokratai – juos perdavė jau kitoms jaunųjų kartoms (žinia, tiems, kas mokėjo jausti, išgirsti ir suprasti). Ir vėl čia tinka pakartoti ką tik pasakytus žodžius apie ypatingą erdvę: diachroninėje perspektyvoje ji nusitęsė iki lemtingų 1990-ųjų. Na, bet sugrįžkime prie būsimojo Profesoriaus.

Dar studijuodamas Universitete, Jovaišas įsidarbino Valstybiniam radijo ir televizijos komitete (jame dirbta nuo 1954 metų sausio iki 1958 metų gruodžio)⁴. 1956 metais baigęs studijas Universitete ir gavęs filologo, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo diplomą, Jovaišas puoselėjo viltis ilgainiui pasukti lituanisto profesionalo keliu. Tokia galimybė veikiai pasitaikė. 1958 metų gruodį Jovaišas buvo priimtas jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą (juo dirbo iki kitų metų spalio mėnesio). 1959–1961 metais studijuota lietuvių literatūros aspirantūroje. Aukščiausios pakopos studijos buvo sėkmingai baigtos veikiai apgynus filologijos mokslų kandidato disertaciją tema „Liudvikas Rėza“⁵ (1963 10 26; mokslo laipsnis nostrifikuotas 1993 04 30). Tą gyvenimo momentą Profesorius prisiminė šitaip:

Disertacijas Universiteto Mažojeje auloje gynėme kartu su neseniai mirusiu kalbininku Jonu Zemvaldu Balkevičiumi. Jam teko stoti į dvikovą su akademiku Juozu Žiugžda. Akademiką J. Balkevičius po sunkios kovos paguldė „ant menčių“. Mano oponentai buvo J. Lebedys ir jau silpnos sveikatos akademikas Vincas Mykolaitis-Putinas. Gynimas praėjo ramiai, abu oponentai, pasakę kritinių

⁴ Profesoriaus profesinė veikla nušviesta pagal asmens bylas, saugomas VU archyve (asmens byla nr. 5387) ir LLTI archyve (asmens byla, datuota 1992 09 01).

⁵ Disertacijos mašinraštis datuotas 1962-aisiais: Albinas Jovaišas, *Liudvikas Rėza: disertacija filologijos mokslo kandidato laipsniui įgyti, mokslinis vadovas* [...] profesorius B[ronius] Pranskus, Vilnius, 1962, [1], IV, 410 p., 12 faksim. lap., mašinraštis per kalkę saugomas VUB RS – F 76-383.

pastabų, už disertaciją siūlė suteikti man mokslų kandidato laipsnį. Čia turiu pasakyti, kad V. Mykolaitis-Putinas daugiau niekieno kandidatinei disertacijai nebeoponavo. Aš buvau paskutinis. Man oponuoti akademikas sutiko, be abejo, tik todėl, kad to prašė J. Lebedys – jie vienas kitą labai gerbė.⁶

1961–1966 metais toliau darbuotasi Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Nuo 1966 metų spalio iki 1968 metų gruodžio dirbo bibliografu Lietuvos knygų rūmuose. Per neilgą laiką suspėta svariai pasireikšti. Tuo metu darbštūs Knygų rūmų bibliografai, vadovaujami direktoriaus Antano Ulpio (1904–1981) ir Retrospektyviosios bibliografijos skyriaus vadovo Marcelino Ročkos (1912–1983), baigė rengti pirmąjį nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos tomą, apėmusį 1547–1863 metų lietuviškus spaudinius⁷. Pasirodžiusi bibliografija buvo aukštai įvertinta tiek Lietuvos, tiek užsienio specialistų. 1971 metais kai kurie šio tomo sudarytojai buvo apdovanoti Lietuvos TSR valstybine premija⁸. Jovaišas šiam tomui yra parengęs pavardžių rodyklę⁹.

⁶ „Žiupsniai iš istoriko parakinės“, p. 105.

⁷ *Knygos lietuvių kalba*, t. 1: 1547–1861, sudarytojai: E. Binkytė, T. Čyžas, D. Gargasaitė, A. Jovaišas, D. Juodelienė, G. Juodpalytė, N. Kišūnienė, A. Rabačiauskaitė, J. Rimantas, M. Ročka, J. Tumelis, A. Ulpis, (*Lietuvos TSR bibliografija. Serija A*), Vilnius: Leidykla „Mintis“, 1969, LXIV, 728 p.: iliustr., 16 iliustr. lap. – Nusižengdami pačių sukurtoms aprašo taisyklėms, išvardijome visus sudarytojus, taip pagerbdami jų darbą. Tarp sudarytojų matome ne tik Albiną Jovaišą, bet ir Jam dėščiusią Aureliją Rabačiauskaitę, taip pat keletą kitų savu metu nuo sovietų valdžios smarkiai nukentėjusių ir prasmingam darbui Knygų rūmuose pakilusių asmenų – Marceliną Ročką, Juozą Tumelį ir kt.

⁸ „Dėl 1971 metų Lietuvos TSR Respublikinių mokslo ir technikos, literatūros ir meno premijų paskyrimo“, *Tiesa*, 1971 08 05, p. 1; Juozas Matulis, „Mokslo ir technikos pasiekimų apžiūra“, *ibid.*, p. 2. Pirmąjį nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos tomą kūrė ir rengė didelis būrys lituanistų, knygotyrintininkų ir bibliografų. Tai – Elena Binkytė, Teodoras Čyžas, Dalia Gargasaitė, Albinas Jovaišas, D. Juodelienė, Gražina Juodpalytė, Nijolė Kišūnienė, Aurelija Rabačiauskaitė, Juozas Rimantas, Marcelinas Ročka, Juozas Tumelis ir Antanas Ulpis. Premija už šį kapitalinį darbą buvo paskirta tik kai kuriems (Juodpalytei, Kišūnieni, Rimantui, Ročkai ir Ulpiui). Jovaišo pavardės tarp apdovanotųjų taip pat nebuvo.

⁹ Nurodyta remiantis pokalbiais su Profesoriumi 2006 10 09 ir 23 Valkinukuose.

Nuo 1969 metų sausio iki 1971 metų birželio dirbta Universiteto Mokslinėje bibliotekoje. 1970 m. rugsėjo 1 d. paduotas pareiškimas VU rektoriui prašant priimti dirbti valandininku Lietuvių literatūros katedroje. 1971 m. sausio 17 d. paduotas kitas pareiškimas prašant priimti dirbti į tą pačią katedrą vyresniuoju dėstytoju. Rektoriaus įsakymu, datuotu tų pačių metų sausio 22 d., Jovaišas buvo į šias pareigas paskirtas. Birželio mėnesį atsisakęs darbo Mokslinėje bibliotekoje, jis buvo patvirtintas Lietuvių literatūros katedros vyresniuoju dėstytoju. Šioje katedroje Jovaišas dirbo iki išėjimo į pensiją – 2000 m. birželio 1 d. Iš reikšmingesnių pedagoginės veiklos datų minėtinos dvi. 1982 m. birželio 2 d. Aukščiausiosios atestacinės komisijos prie SSRS Ministrų Tarybos nutarimu Jovaišui buvo pripažintas lietuvių literatūros docento mokslo vardas (docento atestatas DC nr. 054555, išduotas aukščiau nurodyta data). 1991 m. birželio 27 d. VU Senatas patvirtino Filologijos fakulteto Tarybos tų pačių metų birželio 18 d. nutarimą ir suteikė Albinui Jovaišui profesoriaus vardą (diplomas išduotas 1992 11 13; profesoriaus vardas nostrifikuotas 1993 04 30).

Be dėstymo, Jovaišui nemažai laiko teko dirbti administracinį darbą. 1975 m. vasario 16 d. Rektorius paskyrė Jovaišą Filologijos fakulteto dekanu pavaduotoju. Prodekano duona valgyta nei daug nei mažai – beveik dešimt metų (iki 1984 09 01). Pats Profesorius apie šį savo gyvenimo tarpinį atsiliėpė su gailesčiu, atmieštu neslepiamu apmaudu:

Pradėjęs dirbti Lietuvių literatūros katedroje, maniau, kad viskas po metų kitų, kai įtvirtinsiu skaitomą kursą, nusistovės, galėsiu skirti laiko ir moksliniam darbui. Bet padariau lemtinę klaidą – priėmiau pasiūlymą eiti į Filologijos fakulteto dekanu pavaduotojo (prodekano) pareigas. Ir pakliuvau, anot Žemaitės, kaip muselė į išrūgus. Tai buvo pastumdėlio darbas: nuolatinis studentų priiminėjimas, stipendijų skyrimas ir jų koregavimas, nesiliaujantys posėdžiai, šventinių eitynių organizavimas, lenininės talkos mieste ir rudeninės kolūkiuose, atsakomybė už nelaimingus atsitikimus ir t. t. Visi sąrašai, ataskaitos, dekanu įsakymai. Į darbą turėjau eiti kiekvieną dieną, du kartus per mokslo metus sudarinėti paskaitų tvarkaraštį, jį tvirtinti rektorate... Tarnyba tapo baudžiava,

apie kokį mokslinį darbą ir kvalifikacijos kėlimą neliko nė svajonių. Dirbau visu krūviu, daugybę laiko atimdavo studentų darbų skaitymas.¹⁰

Didesnėje prisiminimų citatoje Profesorius išvardijo pagrindinius andainyškio prodekano darbų barus. Toks požiūris atspindi Jo santykius su savo ketinimais, tada nerealizuojamais sumanymais ir norais. Dar čia regimi saitai su aplinka, pirmiausia Filologijos fakulteto dekanatu, Universiteto rektoratu ir kitais oficialiais šios aukštosios mokyklos profesiniais ir ideologiniais padaliniais. Dažnai tekdavo susidurti ir su represiniais okupacinės valdžios padaliniais:

Prieš pradėdant dirbti prodekanu, man niekas nebuvo sakęs, kad kiekvienas fakultetas turi savo šefą saugumietį. Itin dažnai lankydamasis, jis vis pageidavo pakviesti vieną ar kitą studentą pokalbiui man nežinomomis temomis. Kartais studentą reikėdavo siūsti į patį Saugumo komitetą. Gindavau studentus kiek galėjau, bet ne visada pavykdavo. Beje, reikėdavo organizuoti ir pačiam milicijos skyriuje įregistruoti studentų draugininkų būrius. Kai kurie dalykai tiesiog siutino. Pvz., perėjo studentas per gatvę, dažniausiai priešais dabartinę Arkikatedrą, degant raudonai šviesai. Jį tuoj sulaikydavo budintis milicininkas. Būdavo surašomas ir į rektoratą siunčiamas protokolas. Rektoratas jį persiūsdavo fakulteto prodekanui. Šis privalėjo pasikviesti tą pažeidėją asmeniniam pokalbiui ir parašyti raportėlį atitinkamo milicijos skyriaus adresu ir vėl siūsti rektoratui, o toliau jau veisdavo rektorato sekretorės. Taip ir nebėra pusės dienos. Būdavo atvejų, kai studentui padėti jokiū būdu negalėjau. Pvz., įgėrę vaikinai išnešė iš Vilniaus centrinio pašto vestibulio V. Lenino galvos „balvoną“ ir įmetė į Neries upę nuo Černiachovskio (dabar Žaliojo) tilto. Tokiais ir panašiais atvejais jau nieko nepadarysi.¹¹

Profesoriaus atsiminimuose ne taip ryškiai matyti dar viena svarbi jo santykių su aplinka dalis. Tai – saitai su „ganomaisiais“ – lietuvių kalbos ir literatūros, taip pat kitų filologijų studentais. Sunku būtų ir išvardyti visas gyvenimo nelaimes, neatsargios jaunystės bėdas, kuriose prodekanas vienas pats ar su keliais ištikimiausiais talkininkais

¹⁰ „Žiupsniai iš istoriko parakinės“, p. 106–107.

¹¹ *Ibid.*, p. 107.

veiksmingai padėdavo jaunam žmogui ar stačiai jį išgelbėdavo. Profesorius žmona Ponia Liuda prisimena tokį atsitikimą¹². Fakultetą kuravęs saugumietis išvakarėse pasiteiravo prodekaną, kada kitą dieną į paskaitas išeis lituanistiką studijavęs Kęstutis Urba, nes norįs jo kambaryje padaryti kratą. Buvo vėlus vakaras, ir prodekanas, grįžęs namo, svarstė su žmona, kaip perspėti studentą: pačiam rodytis bendrabutyje būtų neatsargu, o kito patikimo žmogaus vėlų metą jisai neturįs. Ponia Liuda pakilo nuo stalo ir, atsiprašiusi valandėlei, bet vyrui nieko nesakiusi, sėdo į taksi ir nuvažiavo į studentų miestelį. Pradariusi duris, pasakė lituanistams apie būsimą kratą ir – atgal į namus. Šių eilučių autorius prisimena, jog kartais tokią misiją pas studentus, kuriais susidomėdavo sovietų saugumas, atlikdavo ir kai kurie Filologijos fakulteto dėstytojai, jei, žinia, jiems tam užtekdavo laiko. Kai jo pritrūkdavo, ir virš kurio studento galvos imdavo tvenktis grėsmingas debesis, į talką ateidavo šviesaus atminimo dekanas Jonas Balkevičius. Pasikvietęs prodekaną ir saugumietį, Balkevičius pasiūlydavo aptarti fakulteto reikalus prie taurės stipresnio gėrimo, o tada į darbą būdavo pasitelkiami visi gražbylystės ir retorikos meno resursai bandant įtikinti „prievaizdą“, jog kai kuriuos jauno žmogaus poelgius būtų galima vertinti ne kaip „elgesį, nesuderinamą su tarybinio studento vardu“, o neatsargų, neapgalvotą neramios jaunystės žingsnį, kuris, suprantama, daugiau nebepasikartosiantis.

Ne mažiau svarbu ir tai, kad prodekanas nieko nedarydavo atmesčiai, valdiškai. Kai tik galėdavo, būdavo su studentais per iškilmes, įvairius renginius, dažniausiai pasakydavo neprilygstamu oratoriškos iškalbos meistriškumu pasižyminčią išmintingą ir smagią kalbą; arba pareikšdavo įsimenančią užuojautą mirus kieno nors artimam žmogui ir pats į paskutinę kelionę palydėdavo ne laiku iš gyvenimo pasitraukusį, mirusį ar žuvusį Filologijos studentą. Tai – vis asmeniškai neužmirštami dalykai.

¹² Aprašyta remiantis pokalbiu su Profesoriumi ir Jo žmona 2006 10 09 Valkininkuose.

Visa tai rodo labai plačią Profesoriaus dvasios ir patyrimo skalę. Drįstume jį pavadinti sovietmečio sunkmečiu gražiai pasireiškusių teisingu, išmintingu ir tikru Žmogumi. Žodį sąmoningai rašome didžiąją raide, taip susiedami jį su dar senovės romėnų, pirmiausia didžiojo oratoriaus Cicerono, sukurtu idealaus vyro portretu. Reikšmingąsias tokio Žmogaus savybes sudaro kelios didžiosios dorybės: orumas (gravitas), gyvenimo patyrimu pagrįsta išmintis (sapientia), meilė šeimai ir gimtajai žemei, išbandyta ne tiktai negandomis, bet ir didelėmis pagundomis (fides et amor patriae). Dar pridėtume pareigos artimiesiems, šeimai, visuomenei ir Tėvynei supratimą (pietas), nuolatinių, pastovų jos vykdymą (constantia) ir iš tos pareigos išskylančią arba jos geriausiai sutvirtinamą asmeninio ir visuomeninio gyvenimo tikslų, lituanistikos svarbiausių užduočių supratimą ir pasiaukojamą jų siekimą. (Beje, Ciceroną Profesorius mėgo, jį nesyk cituodavo ar juo pasiremdavo asmeninių pokalbių metu, taip suteikdamas savo mintims gilesnės prasmės, o intonacijoms – nepakartojamo žavesio.)

Iš dvasios paskatų Jovaišo vėl buvo sugrįžta į kai kurias ankstesniųjų darbų vietas. Nuo 1992 m. rugpjūčio 30 d. Profesoriaus vėl dirbta Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (pusė etato vyresniojo mokslinio bendradarbio pareigų). Tiesa, darbuotasi ne taip ilgai, kaip norėta ir galėta. Negaudama pakankamai lėšų darbuotojų atlyginimams, 2000 metais Instituto administracija buvo priversta atleisti visus ne pagrindines pareigas einančius mokslininkus ir doktorantus. Šitaip 2000 m. sausio 14 d. Profesoriumi teko darsyk atsisveikinti su Vileišių rūmais.

Institute Profesoriumi buvo pavestas konkretus baras. Kartu su Eugenija Ulčinaite ir Dariumi Kuoliu Profesorius turėjo parašyti naujos lietuvių literatūros istorijos pirmąjį tomą, skirtą senajai lietuvių raštijai (išėjo 2003 m.¹³). Tiek darbus pradėdant, tiek juos užbaigiant Profesoriumi puikiai matėsi būsimo veikalo reikšmė:

¹³ Eugenija Ulčinaite, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžius*, redaktorius Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute rašoma tritomė lietuvių literatūros istorija yra nepaprastai reikšmingas projektas, beje, pakankamai sėkmingai vykdomas. Tai pirmoji laisvoje Lietuvoje rašoma tokios apimties literatūros istorija. Jos autorių niekas necenzūroja, niekam niekas nediktuoja. Kas tą darbą vertina skeptiškai – labai klysta. Kiek leidžia mano jėgos, stengiuosi prisidėti prie šio tritomio pirmojo tomo rašymo. Būtų gerai, kad čia susiburtų didesnis specialistų kolektyvas: vis dėlto reikia apimti labai įvairialypį šešių šimtų metų rašytinį palikimą. Man rodos, padarytas labai reikšmingas sprendimas: pradėti Lietuvos literatūros (rašties) istoriją nuo Mindaugo raštų. Toks sprendimas fundamentalus: atsiranda Lietuvos valstybė, atsiranda ir autogeniniai raštai. Daug sakanti paralelė.¹⁴

Lygia greta dirbta kitų svarbių dalykų. Parašytas įvadinis straipsnis Liudviko Rėzos *Dienoraščiu*¹⁵, publikuoti keli senosios raštijos tyrimai¹⁶, išėjo trečioji pirmisiais nepriklausomos Lietuvos metais parašyto vadovėlio laida¹⁷, taip pat mokykloms skirta monografija apie Mikalojų Daukšą¹⁸... Įtemptas darbas tuo metu pakirto Profesoriaus sveikatą: nusilpo Jo akys, teko daryti operaciją. Dėl šios priežasties baigiamuosius minėto fundamentalaus veikalo leidybos darbus atliko Profesoriaus mokiniai, raginami, skatinami ir telkiami

¹⁴ „Žiupsniai iš istoriko parakinės“, p. 109.

¹⁵ Albinas Jovaišas, „Napoleono karų liudytojas, akylas stebėtojas, patrauklus pasakotojas“, in: Liudvikas Rėza, *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio*: Mūšių, kurių liudininku teko būti pačiam autoriui, aprašymai, išvertė Rapolas Šaltenis, atsakomoji redaktorė Dainora Pociūtė, (*Ištakos*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 9–52.

¹⁶ Idem, „Augustino Rotundo Lietuvos valstybės vizija“, in: *Šešioliktojo amžiaus raštija*, sudarytojai Algis Samulionis, Rasa Jurgelėnaitė, Darius Kuolys, (*Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 6), Vilnius: Pradai; Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 75–114; „Martyno Mažvydo katechetinė veikla“, in: *ibid.*, p. 453–461; „Žemaičių vyskupija Mikalojaus Daukšos laikais“, in: *Literatūra*, 2000, t. 38, sąs. 1, p. 7–16, ir kt.

¹⁷ Idem, *Senoji Lietuvos literatūra: Vadovėlis aukštesniųjų klasių mokiniams*, 3-iasis leidimas, redaktorė Janina Jašinskienė, Kaunas: Šviesa, 2001, 264 p.: iliustr.

¹⁸ Idem, *Mikalojus Daukša ir jo laikai*: Skiriama Mikalojaus Daukšos „Postilės“ 400 metų jubiliejui, (*Gyvenimas ir kūryba*; 44), Kaunas: Šviesa, 2000, 208 p.: iliustr.

dr. Miko Vaicekausko. Šiandien jie prisiima visus kritikų priekaištus dėl riktų, klaidų, iki galo nesutvarkyto teksto, netinkamai parengto literatūros sąrašo ir rodyklių, žinodami, kad Profesorius, pats lydėdamas šią knygą į spaustuvę, jos sudėtingus tekstus būtų sutvarkęs taip, kad niekas paskui dėl jų autoriams jau nebūtų reiškęs nė menkiausios pastabos.

Praėjus keleriems metams Profesoriaus regėjimas sustiprėjo tiek, kad Jo jau imta galvoti apie tolesnius darbus. Kalbinamas bendradarbių iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Jis sutiko parašyti prisiminimus apie lituanisto dalią sovietmečio Lietuvoje, taip pat ketino prisidėti prie Liudviko Rėzos *Raštų* rengimo; raginamas *Šviesos* leidyklos darbuotojų, ruošėsi nauja medžiaga išplėsti ir parengti antrą monografijėlės *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas* leidimą. Deja, to atlikti nebesuspėta. 2006 metų lapkričio 22-ąją Profesorius staiga mirė, išsiruošęs į Kauną pas šviesiečius; palydėtas artimųjų, bendradarbių ir auklėtinių, lapkričio 24 dieną Jis atsigulė Antakalnio kapinėse amžinojo poilsio.

MOKSLO DARBAI

Žvelgiant į Profesoriaus darbus iš XXI amžiaus perspektyvos tarsi kokie metų laikai matyti keturios reikšmingesnių jo veikalų grupės. Pirmajai priklausytų disertacija ir jos pagrindu parengta monografija apie Liudviką Rėzą, taip pat Rėzos tautosakos rinkinių publikacijos, pasirodžiusios prieš disertacijos gynimą ir tuoj po jo; antrajai – studijos *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas* (1989), *Kristijonas Donelaitis* (1992), *Martynas Mažvydas* (1996), *Mikalojus Daukša ir jo laikai* (2000), trečiajai – straipsniai apie įvairiakalbę senosios Lietuvos raštiją, taip pat kurių ne kurių kitakalbės literatūros paminklų vertimai, publikuoti daugiausia *Senajoje Lietuvos literatūroje*, o ketvirtajai – monumentalioji *Lietuvių literatūros istorija*, parašyta kartu su prof. Eugenija Ulčinaite.

Sovietmečiu pasirodžiusi Albino Jovaišo monografija apie Rėzą¹⁹ – reikšmingiausias Jo darbas šiuo tragišku tautai laikotarpiu. Šis anksčiau apgintos daktaro disertacijos pagrindu parengtas veikalas tuo metu dar negausiame akademinį lituanistikos veikalų būryje išsiskyrė visapusiškumu, išsamumu ir pilnumu vertinant pasirinktą tyrimui objektą bei jo sociokultūrinę aplinką. Karaliaučiaus universiteto profesorius Martynas Liudvikas Rėza (1776–1840) buvo įvairiapusė asmenybė: pedagogas ir mokslininkas, dvasininkas ir švietėjas, vertėjas, tautosakos rinkėjas ir jos skelbėjas. Kultūrinėje visuomenės savimonėje anuo metu Rėzai buvo priskiriami pirmiausia Donelaičio kūrybos ir lietuvių tautosakos leidėjo nuopelnai. 1818 metais Karaliaučiaus universiteto profesorius publikavo Donelaičio *Metus*, 1824 – šešias išlikusias būrų dainias pasakėčias, o 1825 – pirmąjį tautosakos rinkinį. Aptariant šiuos reikšmingus įvykius anuomet dar būdavo paminimi ir kai kurie Europos kūrėjai, palankiai vertinę, palaikę ar gražiai atsiliepę apie šiuos Rėzos darbus: Vilhelmas von Humboldtas, Johannas Wolfgangas von Goethe, Jakobas Grimmas ir kai kurie kiti. Savo monografijoje Jovaišas pateikė smulkų Rėzos gyvenimo ir kūrybos vaizdą. Be Donelaičio kūrybos leidimo, lietuvių tautosakos rinkimo ir publikavimo, čia taip pat gana išsamiai aptarta jo kaip Biblijos leidėjo (Rėza parengė trečiąjį, 1816-ųjų, ir ketvirtąjį, 1824-ųjų, Biblijos vertimo į lietuvių kalbą leidimus), senosios lietuvių raštijos istoriografo (*Lietuviškosios Biblijos istorija*, 1816; *Filologinės-kritinės pastabos*, d. 1, 1816, d. 2, 1824), gimtosios kalbos pilietinių teisių gynėjo, lietuvių kalbos ugdytojo (be kitų reikšmingų dalykų, 1810–1840 Rėza vadovavo Lietuvių kalbos seminarui, veikusiam Karaliaučiaus universitete) ir vokiškai bei lietuviškai kūrusio poeto (*Prutena*, d. 1, 1809, d. 2, 1825) veikla.

Šis Jovaišo darbas netgi šiandien atrodo modernus, nepaisant anuomet privalomų, tačiau su vidine mokslinio teksto logika arba

¹⁹ Albinas Jovaišas, *Liudvikas Rėza*, redagavo Leonas Gineitis, Vilnius: Vaga, 1969, 360 p.: iliustr.

mažai, arba ir visiškai nesusijusių politizuotų vertinimų ar „lojalumą“ sovietinei doktrinai pirmiausia reiškusių marksizmo-leninizmo klasikų citatų. Apskritai nebūtume teisūs, jei vien už juos šiandien vienu rankos mostu nubrauktume vertingą lituanisto sovietmečiu publikuotą darbą. Čia reikėtų skirti du dalykus. Jei lojalumą turėję liudyti autoriaus svarstymai apie marksizmo teoretikų vietą XVIII amžiaus ar dar ankstesnio laikotarpio autoriaus kūryboje (būdavo netgi taip!) sudaro esmingąją sovietinio literatūrologo tyrimo dalį, turbūt jį su nedrebančia širdimi galima palikti tiems, kuriuos ilgainiui dominis sovietinio žmogaus mentaliteto tyrimai. Jei tokiais svarstymais tik dangstomas kur kas svarbesnis, vertingesnis teorinis diskursas apie kurį nors praeities kūrėją, kurį nors senosios raštijos įvykį ar artefaktą, dera suklusti ir pasverti angažuoto politinio citavimo ir minėtų klasikų komentarų vertę, įvertinti jų funkcijas lituanisto tyrime. Jovaišo monografijoje susiduriame su pastaraisiais dalykais. Joje truputį cituojamas Marksas, truputį – Engelsas, truputį – Leninas, ir tai – aptariant ne Rėzos kūrybą, o charakterizuojant kultūrinę aplinką bei pačią epochą. Be šito monografija šiandien galėtų puikiausiai išsiversti, ir tą suprato kai kurie šį veikalą užsienio spaudoje itin palankiai įvertinę literatūrologai, pavyzdžiui, Vincas Maciūnas²⁰.

Be gilios ir rūpestingos filologinės tyrimo objektų analizės, prie vertingosios Jovaišo monografijos dalies taip pat priklauso išsamus originalių Rėzos kūrinių, jo vertimų ir svarbiųjų tekstologinių publikacijų (Donelaičio kūrybos, tautosakos) sklaidos aptarimas. Šio pobūdžio medžiaga, išdėstyta keliuose apibendrinamojo turinio skyriuose („Pirmųjų K. Donelaičio kūrybos leidimų paplitimas“,

²⁰ „In general, A. Jovaiša's work belongs among the best monographs ever produced about Lithuanian writers and scholars“ (sic! – „Apskritai A. Jovaišo veikalas priklauso prie geriausių monografijų, kada nors parašytų apie lietuvių rašytojus ir mokslininkus“), rašoma jo recenzijoje, išspausdintoje: *The Slavic and East European Journal*, University of Pennsylvania, 1971, t. 15, spring, Nr. 1, p. 138–139. Čia cituojama iš: „Vilniaus Universiteto Lietuvių literatūros katedros docento ALBINO JOVAIŠO mokslinių darbų sąrašas“, in: *Asmens byla nr. 5387*, saugoma VU archyve, [p.] 77.

p. 149–156, „*Dainų* populiarumas“, p. 306–316) ir dar daugiur kitose monografijos dalyse rodo, be kitų dalykų, stebinantį šio mokslininko įžvalgumą, gyvą literatūros mokslo raidos anapus „geležinės uždangos“ jutimą. Mat vertindamas kuriuos nors Rėzos darbus, kurias nors jo publikacijas, Jovaišas labai daug vietos skiria plačiai suprantamoms literatūros kūrinio skaitymo, jo suvokimo ir priėmimo istorijos tyrimui. Tokius uždavinius literatūros teoretikui kaip tik tai tuo metu Europoje kėlė tie filologai, kurie literatūros kūrinio analizę rėmė į filosofinės hermeneutikos pagrindus. Pirmiausia tai pasakytina apie suvokimo estetikos kūrėją Hansą Robertą Jaussą ir jo mokinius, sudariusius Konstanco literatūrologijos mokyklą²¹. Nustatant kūrinio vertę Jaussas ragino iš akių neišleisti literatūros artefakto santykių su visais – teigiamais ir neigiamais – amžininkų bei vėlesnių jo skaitytojų įvertinimais, ankstyvu, vėlesniu ar pavėluotu literatūros kanonui priklausančio kūrinio vertės pripažinimu tam artefaktui, taip pat jo atmetimu ir kitais dalykais – visu tuo, kas, šio mokslininko teigimu, sudaro kintantį, įvairiopą ir reikšmingą to artefakto „lūkesčių horizontą“. Jovaišas lygiai taip žvelgia į Rėzos darbus. Tiesa, jis niekur nemini nei Jausso, nei jo mokinių, tačiau elgiasi taip, tarsi jų teoriniai postulatai jam būtų žinomi, priimtini ir taikytini.

Su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu lituanistikos baruose prasidėjo reikšmingos permainingos. Pirmąjį dešimtmetį veikta iš karto visomis reikšmingesnėmis kryptimis. Iš mokyklų ir universitetų programų šalinti okupacinės valdžios ideologiją grindę, ją palaikę kursai bei dalykai, vietoje jų įvestos naujos disciplinos, pradėti dėstyti metodškai ir metodologiškai nauji kursai, taip pat atnaujinti kai kurie tradiciniai dalykai. Visuomenės gyvenimui imta taikyti kitokias formas: pradėtos steigti ir kurti naujos draugijos, kultūrinės, pedagoginės,

²¹ Apie tai plačiau žr.: *XX amžiaus literatūros teorijos: Vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams, sudarymas ir pratarmė* Aušros Jurgutienės, skyriai [parašyti] Dalios Čiočytės [ir kt.], Vilnius: VPU leidykla, 2006, p. 50–51 ir toliau.

mokslinės ir kitokios svarbios bendrijos. Mokslo tyrimų įstaigose pradėtos organizuoti reikšmingų veikalų, lietuvių XIII amžiuje sukurtos valstybės, jos politinių bei pilietinių tautų, pirmiausia pačių lietuvių sukauptą patyrimą apibendrinančių sintezių rašymas.

Neužtektų pasakyti, kad Profesorius šitą vertybių perkainavimo, kultūrinių epochų sąvartos metą pasitiko nepasiruošęs. Jis pats buvo aktyvus kalbamųjų įvykių dalyvis, būsimų prasmingos lituanistinės veiklos, filologijos mokslo trajektorijų brėžėjas. Programine šiaandien turime laikyti pirmąją iš keturių monografijų – minėtąją *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas*²². Skirtingai nei didelis būrys lietuvių literatūros istoriją ribojusių pasaulietiškumo, tautosakiškumo, estetizmo ar kokiomis kitomis dimensijomis, tyrimus apie išimtinai lietuvių kalba kūrusių praeities rašytojų gyvenimą bei darbus publikavusių kolegų lituanistų, Jovaišas į lietuvių raštijos istoriją dar 1989-aisiais pasiūlė pažvelgti kompleksiskai kaip į vieną iš kelių galimybių kultūrai senojoje valstybėje reikštis, sėkmingai realizuotą Mažvydo ir Bretkūno, Daukšos ir Sirvydo, Kleino ir Donelaičio. Lietuvių raštijos pradžios Profesorius pasiūlė ieškoti krikščionybės priėmimo ir modernios Viduramžių valstybės gimimo epochoje (XIII–XIV amžiai). XV amžių Jis laikė jau ne jos atsiradimo, o plėtros ir stiprėjimo epocha. Šitaip žiūrint savaime suprantamu dalyku pasirodė poreikis iš naujo įvertinti ir tas kultūros, raštijos, literatūros inovacijas, kurias senojoje Lietuvoje paskleidė minėti didieji, – pažvelgti į juos nebe kaip į lietuvių raštijos pradininkus siaurąja, tiesiogine šio žodžio reikšme, o kaip į jau veikusių tradicijų atnaujintojus, naujų kultūros pavidalų, Renesanso, Baroko ir Apšvietos literatūros naujovių diegėjus. Tad minėtoje monografijėlėje iškėlęs šių ir kai kurių kitų autorių reikšmę, veikiai Albinas Jovaišas pats vieną po kitos paskelbė tris studijas apie kai kuriuos garsiuosius lietuvių senosios literatūros

²² Albinas Jovaišas, *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas*, (*Lietuviškai knygai 450*), Vilnius: Leidykla „Mokslas“, 1989, 72 p.: iliustr.

korifėjus: Mažvydą²³, Donelaitį²⁴ ir Daukšą. Pridėjus Jo mokslo pasaulin lydetų doktorantų tyrimus (Miko Vaicekausko – „Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės“, 2002, Žavintos Sidabraitės – „Kristijonas Gotlybas Milkus: gyvenimas ir literatūrinė veikla“, 2004, šių eilučių autoriaus „Tradicija ir novatoriškumas J. Radvano *Radviliadoje*“, 1996, ir kt.) matyti, kaip plačiai, įžvalgiai ir giliai Jo jau tada žiūrėta į reikšmingąją senosios Lietuvos paveldo dalį – jos raštiją. Kaip priesakas prasmingai veiklai ir šiandien tebeskamba baigiamosios *Jie parašė* [...] eilutės (p. 70–71):

Štai, Malonus Bičiuli, ir pasibaigė mūsų ne per ilgiausias pašnekesys apie XVI a. lietuviškas knygas. Paminėjome apie dvidešimt knygų. Jų buvo kiek daugiau, tačiau ne visos išliko iki naujųjų laikų. Be to, kai kurie rankraščiai, tinkami spaudai, nebuvo išleisti. Visos tos lietuviškos knygos religinės. Pasaulietiniams veikalams dar nebuvo atėjęs laikas. Vis dėlto ir šios knygos – nemaža kultūrinė vertybė.

Tai seniausi lietuvių kalbos paminklai – ne tik lituanistikos, bet ir apskritai indoeuropeistikos pamatų pamatas.

Reikšmingos tos knygos lietuvių visuomeninės minties istorijai. Pasaulietiniu požiūriu išsiskiria tų knygų pratarmės ir kiti priedai ar intarpai. Užtenka prisiminti M. Mažvydo džiaugsmą Pirmojoje lietuviškoje knygoje, kad tauta turės savo spaudą, o mokykla – lietuvišką pradžiamokslį. M. Daukša gina lietuvių kalbos teises ir su tokia meile išaukština gimtąją kalbą, kad „Prakalbos“ pakilios frazės tebeskamba mūsų ausyse. J. Bretkūnas, kupinas užuojautos vargstančiam žmogui, kovoja dėl lietuviškos knygos savame krašte. Šioms pasaulietinėms idėjoms priklausė ateitis. Išaušo XVII a. – Konstantinas Sirvydas išleido pirmąjį lietuvių kalbos žodyną, Danielius Kleinas – pirmąsias lietuvių kalbos gramatikas. Atėjo XVIII a. – Kristijono Donelaičio epocha. [...]

XVI a. knygos formavo lietuvių literatūrinę kalbą kaip visuomenės komunikacijos sąlygą. Godžiai į geriausias iš jų dairėsi XIX a. pradžios šviesuoliai, kad galėtų į ką atsiremti.

²³ Idem, *Martynas Mažvydas: Pirmosios lietuviškos knygos parengėjas, (Gyvenimas ir kūryba)*, Kaunas: Šviesa, 1996, 200 p.: iliustr.

²⁴ Idem, *Kristijonas Donelaitis: Mažosios Lietuvos dainius, (Gyvenimas ir kūryba)*, Kaunas: Šviesa, 1992, 264 p.: iliustr.

XVI a. giesmynuose lietuviškas žodis mokėsi poezijos meno, postilėse – publicistikos aktualumo ir t. t. O J. Bretkūno Biblijos vertime, deja, neišleistame, kaip matėme, kaupėsi ir beletristinio-siužetinio pasakojimo patirtis.

Tau, Malonus Bičiuli, ir Tau, Lietuvi, kuris esi šiandien toli nuo Tėvų žemės, gerai suprantama senųjų laikų knygos vertė. Dviejų čia mūsų paminėtų knygų po Antrojo pasaulinio karo visai neberandame: abiejų M. Mažvydo giesmyno dalių. Dar trijų M. Mažvydo ir trijų J. Bretkūno knygų, taip pat M. Petkevičiaus katekizmo nėra Lietuvoj. Po vieną du egzempliorius išliko užsienyje. Taigi iš tikrai žinomų lietuviškų knygų, išleistų XVI a., Lietuva neturi devynių! Todėl reikia moksliniais tikslais parengti naujus seniausių lietuviškų knygų ir vertingiausių rankraščių leidimus. Tai būtų gal pats prasmingiausias paminklas Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų jubiliejui.

Kreipdamasis šiuo ypatingu – neakademišku – būdu į savo skaitytojus, jautriai juos kalbindamas dėtis prasmingon draugėn, Profesorius turėjo numatyti, jog valstybei atgavus prarastąją laisvę, o visuomenei susidūrus su ligi tol nepatirtomis, kur kas gausesnėmis galimybėmis visokeriopai raiškiai, lituanistų bendruomenei bus privalu laiks nuo laiko priminti apie svarbiuosius orientyrus, tikrąsias biržes, žymėsiančias naujų tyrimų lauką, ilgainiui gebėsiantį subrandinti skalsų derlių.

Į *Jie parašė* [...] bei tris svarbiesiems senosios literatūros korifėjams skirtas monografijėles galima žiūrėti ir kaip į darbų programą, ir kaip į paliudijimą apie reikšmingų teorinių nuostatų kaitą. Visuose veikaluose prie lietuvių raštijos dalykų einama atsispyrus į kitakalbę įvairiatautės keliareligės senosios Lietuvos kultūrą. Joje Profesorius regėjo ir joje ieškojo lietuvių literatūros užuomazgų. Skatinamas palankios aplinkos, Jis veik tuo pačiu metu senosios lietuvių raštijos tyrimams, be kalbos, pasiūlė kur kas plačiau nei iki tol taikyti dar du dėmenis – valstybingumo ir krikščionybės.

Palankia aplinka mes vadiname akademinis seminarus, nuo 1990-ųjų balandžio iki 1996-ųjų spalio kone kiekvieną mėnesį vykdavusius Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Į juos iš kelių šimtmečių perspektyvos aptarti plačiai suprantamos lituanistikos dalykų anuomet rinkosi pripažinimą pelnę ir į mokslo aukštumas dar tik kopiantys

Lietuvos istorikai ir literatūrologai²⁵. Pranešimus Senosios literatūros seminare skaitė prof. Ingė Lukšaitė („Kalbos kriterijus apibūdinant XVI–XVII a. kultūros tautinę priklausomybę“, 1990 09 24; „Reformacijos Lietuvoje reikšmė: naujovių keliai“, 1993 05 24), prof. Eugenija Ulčिनaitė („Baroko literatūros retoriškumas“, 1990 04 23; „Motiejus Kazimieras Sarbievijus – dviejų pasaulių poetas“, 1995 01 23), prof. Regina Koženiauskiene („Eiliuotoji Samuelio Daugirdo Lietuvos istorija“, 1994 09 26, kartu su dr. Dariumi Kuoliu), habil. dr. Antanas Tyla („Reliacija apie Žemaitijos patekimą ir išėjimą iš Švedijos globos – mūsų istorijos ir literatūros kūrinys“, 1990 11 26), habil. dr. Leonas Gineitis („Vokiečių baltisto F. Scholzo studija „Pabaltijo literatūros“ ir lietuvių literatūros istorijos problemos“, 1991 03 25; „Aleksandras Hornas apie Kristijoną Donelaitį“, 1995 11 6), habil. dr. Napalys Kitkauskas („Donelaitianos naujienos“, 1995 11 6), prof. Alfredas Bumblauskas („Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės civilizacijos pobūdis“, 1994 11 28), prof. Egidijus Aleksandravičius („Lietuvių kultūros XIX a. pradžioje tyrinėjimo problemos“, 1994 10 24) ir daugelis kitų. Ne vieną pranešimą šiame seminare yra perskaitę ir prof. Albinas Jovaišas („Viduramžiai – pirmasis lietuvių raštijos laikotarpis“, 1990 10 22; „Lietuvos metraščių Trumpojo sąvado literatūrinė vertė“, 1992 11 30; „K. Donelaičio samprata L. Gineičio studijoje Kristijonas Donelaitis ir jo epocha“, 1993 06 07).

Aptaręs su kolegomis rūpimas lietuvių literatūros tolesnių tyrimų gaires, Profesorius veikia pradėjusiame eiti mokslo periodiniame leidinyje *Senoji Lietuvos literatūra* paskelbė keletą svarbių tyrimų, taip pat parengė ir ten pat publikavo kelis senosios raštijos paminklų vertimus. Jų pavadinimai apibrėžia labai platų Profesoriaus lituanistinių interesų lauką. Jo aprėptą 1990–2000 metais. Tai – „Kuo pradėti

²⁵ Taip buvo tuo metu, kai seminarams vadovavo prof. Algis Samulionis (1936–1994), pirmasis Institute 1993 m. įkurto Senosios literatūros skyriaus vadovas. Jam mirus seminarus dar kurį laiką rengė doc. dr. Darius Kuolys. Seminarai baigėsi jam pasitraukus iš Instituto.

lietuvių literatūros istoriją:²⁶ „Gedimino laiškų teksto dvilypumas: senameldis adresantas ir katalikas raštininkas“²⁷, „Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado literatūrinės ypatybės ir paslaptys“²⁸, „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“²⁹, „Augustino Rotundo Lietuvos valstybės vizija“ (žr. aukščiau) ir kt. Šios temos, keli čia paminėti ir daugybė kitų, dar nepamintų, tačiau Profesoriaus anuomet senosios raštijos tyrimų akiratyje laikytų autorių liudijo, kad literatūros istorikas ketina realizuoti ambicingą sumanymą – kartu su keliais kolegomis parašyti naują lietuvių literatūros istoriją.

Dairantis tinkamesnių lituanistikai ir autentiškai kultūrinei raiškai apskritai erdvių globalizacijos sąlygomis didžiausios reikšmės turi viso sukaupto багаžo, visų turimų žinių įvertinimas. Jo siekiama rašant ir rengiant, be kitų dalykų, sintetines kurias nors mokslo srities istorijas. Paprastai tuo užsiima ne vienas, o keletas asmenų; užsienio patyrimas rodo, kad, pavyzdžiui, nacionalinę literatūros istoriją gali rašyti net keletas kolektyvų – mokslo institutų ir universitetų, koordinuojamų iš vieno centro, dažniausiai – kokios nors tokios misijos reikšmingumą suvokiančios turtingos leidyklos. Vargu ar taip gali įvykti Lietuvoje: seniai neturime ir turbūt greit dar neturėsime kultūros svarbą, lituanistikos reikšmę suprantančio turtingo iniciatyvaus žmogaus³⁰. Vis dėlto išmintingų, iniciatyvių ir veiklių žmonių gana esama valstybinės akademinės ir pedagoginės veiklos centruose – ir rengti tokias

²⁶ Išspausdinta leidinyje: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, atsakingasis redaktorius Mikas Vaicekuskas, (*Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 4), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 9–21.

²⁷ *Ibid.*, p. 163–171.

²⁸ *Ibid.*, p. 222–261.

²⁹ *Ibid.*, p. 262–347.

³⁰ Mecenato, mecenatystės vaidmuo tokiais aplinkybėmis gali būti lemiamas. Tuo nesunku įsitikinti vertinant didžiųjų lietuvių mecenatų: Petro Vileišio ar Jono Basanavičiaus, gyvenimą ir darbus. Beje, pats Basanavičius šią aplinkybę suprato ir sąmoningai šia kryptimi veikė, siekdamas realizuoti kai kurias svarbiausias kultūrinės savo iniciatyvas, žr.: Redakcija „Auszros“ [Jonas Basanavičius], „Apie insteigimą „Lietuvizkôs mokstû bendrystês (draugystês)““, in: *Auszra*, 1883, Nr. 4, p. 89–92.

sintetines studijas šiandien Lietuvoje imasi pirmiausia akademiniai mokslo institutai, sulaukę paramos iš valstybinių fondų, o kartais netgi pritraukę privačių rėmėjų lėšas. Štai Lietuvos istorijos instituto mokslininkai praėjusiais metais pradėjo leisti kapitalinės daugiatomės Lietuvos istorijos knygas. Literatūrologai irgi nesėdi, sudėję rankų. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute jau realizuotas sumanymas parašyti naują akademinę lietuvių literatūros istoriją: turime tritomį akademinį veikalą, apimantį nacionalinės raštijos raidą nuo XIII iki XX amžiaus imtinai³¹.

Kaip jau minėta, vienas to reikšmingo veikalo tomas parašytas dviejų Vilniaus universiteto profesorių: Eugenijos Ulčinaitytės ir Albino Jovaišo. Profesoriaus indėlis – nepaprastai svarbus. Jį galima pavadinti netgi lemiamu. Jovaišas šiam tomui ne tik parašė ar kitaip parengė didesnę suplanuotų tekstų dalį, bet ir juos sutvarkė, laikydamasis naujo konceptualaus požiūrio į senąją Lietuvos raštiją – to požiūrio, kuris subrendo anksčiau, *Senosios literatūros seminarų* metais. Paskiausiai parengtame veikalo įvade Profesorius apie tai parašė:

Palyginti su ankstesnėmis senosios Lietuvos literatūros istorijomis, dabar plačiau suvokiamas *literatūrinio palikimo objektas*. Išlaikoma nuo XX a. pradžios įsitvirtinusi tradicija priskirti senajai literatūrai visą XVIII amžių, tačiau literatūros (raštijos) proceso pradžia laikomi ne XIV a. pabaigos–XVI a. vidurio metraščiai, kaip anksčiau, bet pirmieji Lietuvos autogeniniai raštai. Jie išreiškė Lietuvos valdovų valią ir atsirado Mindaugui priėmus krikščionybę ir tapus Lietuvos karaliumi XIII a. viduryje. Tokio pobūdžio pagrindumą nesunku įrodyti: katalikiška Lietuvos karalystė pradeda katalikiškų Vakarų kultūros formų recepciją – perėmimą. Dėl didelės valstybinės, tautinės, socialinės svarbos pristatomi Gedimino, Algirdo, Jogailos, Vytauto kai kurie aktai, laiški, pareiškimai, su jais susiję dokumentai, atkreipiamas dėmesys ne tik į jų turinį, bet – kur galima – ir į stilistines ypatybes. Naujieji lietuvių tyrinėtojų darbai leido daug plačiau negu

³¹ Be aukščiau minėto veikalo *Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžius*, ją dar sudaro: *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, [autoriai: Eligijus Daugnora ir kt.], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, ir: Vytautas Kubilius, *XX amžiaus literatūra*, (*Lietuvių literatūros istorija*), Vilnius: Alma littera, 1995 (1996², 1996³).

iki šiol integruoti į Lietuvos literatūros istoriją lotynų, lenkų, rusėnų kalbomis parašytus kūrinius. Didžiausias šios knygos novatoriškumas yra tai, kad tiek lietuviškieji, tiek kitakalbiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Mažosios Lietuvos tekstai suvokiami kaip integrali Lietuvos literatūros dalis. [...]

Šioje knygoje Lietuvos literatūra *periodizuojama naujai*. Lietuvių kultūros istorikų, menotyrininkų, užsienio (lenkų, vokiečių) literatūros istorikų, o netrukus ir naujos kartos Lietuvos literatūros istorikų darbai parodė, kad reikia atsakyti literatūros periodizavimo pagal visuomenines-ekonomines formacijas (pvz., įvairias feodalizmo pakopas) ar pagal šimtmečius ir jų dalis (pvz., XIV a. pabaigos–XVI a. vidurio literatūra), o pereiti prie literatūros specifika atitinkančių bendrųjų kriterijų – Europos kultūros ir stilių epochų. Taip senoji Lietuvos literatūra skirstoma pagal europinį modelį į keturias epochas: Viduramžius (XIII–XV a.), Renesansą (XVI a.), Baroką (XVII–XVIII a. vidurys) ir Švietimą, arba Apšvietą, (XVIII a. antra pusė). Literatūros periodizacija nėra „lentelė“, kurioje kiekvienas faktas ar reiškinys turėtų savo skiltį, o yra tik esminių, reikšmingiausių, dominuojančių procesų dinamikos apibendrinimas, nes neretai vieni dalykai „užbėga“ į priekį, kiti „atsilieka“. Kiekviena epocha išsiskiria savita įvairiapusiška specifika, jų atstovai – asmeninėmis visuomenės problemų įžvalgomis, individualiomis raiškos formomis. Tokia periodizacija leidžia aprėpti europiniame kontekste šešis pirmuosius Lietuvos raštijos ir literatūros šimtmečius – XIII–XVIII amžių. XIX a. literatūra plėtojosi jau tautinio sąjūdžio sąlygomis.

Visą laiką prieš akis turėtas *etinis* matmuo. Stengtasi stabtelėti tokiais momentais, kada iškeliamas žmogaus dorumas, teisingumas, sąžiningumas, kuklumas, ištikimybė tėvynei, kada smerkiamos socialinio gyvenimo ydos – kyšininkavimas, žemesniųjų niekinimas ir skriaudimas, žiaurumas. Doros, tėvų ir vaikų meilės, šviesos, pagarbos protėviams idealai iškelti jau Martyno Mažvydo, toliau tvirtinti ir diegti grožinėje literatūroje, publicistikoje, religiniuose raštuose. Tačiau šios knygos autoriai nesiekė kokių nors moralistinių tikslų, siaurinančių gyvenimo sampratą. Norėta būti objektyviems, neslėpti tolerancijos bei respekto nei kitoms tautoms, nei skirtingoms religijoms.³²

Tai – teisingi ir prasmingi žodžiai, apibūdinantys jau naują teorinį pagrindą, į kurį galės remtis būsimųjų istorikų autoriai.

Kas sudaro šios knygos turinį? Kam abu senosios literatūros specialistai skyrė dėmesio? Kokius „kultūros ramsčius“, kokias „literatūros

³² Albinas Jovaišas, „Įvadas“, in: Eugenija Ulčnaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija*, p. 9–10.

aukštumas“, Juozo Girdzijausko žodžiais tariant, jie įžvelgė XIII–XVIII amžiaus Lietuvos įvairiakalbės raštijos raidoje? Monografiją sudaro penkios dalys, skirtos keturioms kultūros epochoms (Viduramžiams, Renesansui, Barokui ir Apšvietai (knygoje vartojamas Švietimo terminas) bei Kristijonui Donelaičiui). Veikalo pasakojimas dėstomas chronologine tvarka. Viduramžių dalyje daugiau vietos iš pradžių skiriama Vokiečių ordino ir rusėnų kronikų pasakojimams apie Lietuvą bei jos valdovus, toliau – epistolinei raštijai (Gedimino ir Vytauto laiškam) ir Trumpajam metraščių sąvadui. Renesanso literatūros apžvalgoje daugiau vietos skiriama likusiems dviem metraščių sąvadam (Viduriniajam bei Plačiajam), literatūrai lenkų (Augustinas Rotundas, Motiejus Strijkovskis, Andrius Rimša) ir lotynų kalbomis (Jonas Vislicietis, Mikalojus Husovianas, Petras Roizijus, Venclovas Mikalonis (Mykolas Lietuvis), Jonas Radvanas, Andrius Volanas ir kt.), taip pat lietuviškiems raštams (Abraomas Kulvietis, Stanislovas Rapolionis, Martynas Mažvydas, Baltramiejus Vilentas, Jonas Bretkūnas, Mikalojus Daukša, Jokūbas Morkūnas ir kt.); apžvalga užbaigiama originaliu Profesoriaus specialiai šiam leidiniui parašytu skyriumi apie stačiatikių, unitų, žydų, karaimų ir totorių raštiją, taip integruojant pastarąją į besiplečiantį mūsų supratimą apie XVI amžiaus įvairiakalbę keliareligę Didžiosios Kunigaikštijos literatūrą. Barokui skirtoje dalyje kalbama apie iškilesnius Kunigaikštijos autorius, kūrusius lotyniškai, lenkiškai ir lietuviškai (Albertas ir Kazimieras Kojalavičiai, Jurgis, Mikalojus Kristupas, Albertas Stanislovas ir Udalrikas Radvilos, Laurencijus Bojeris, Motiejus Kazimieras Sarbievijus, Stanislovas Samuelis ir Mikalojus Kazimieras Šemetos, Danielius Naborovskis, Saliamonas Risinskis, Zbignevas Morštinas, Stanislovas Serafinas Jagodinskis, Konstantinas Sirvydas, Saliamonas Slavočinskis, Steponas Jaugelis-Telega, Samuelis Boguslovas Chilinskis, Pranciškus Šrubauskis, Mykolas Olševskis ir kt.), taip pat lietuvių ir vokiečių kalbomis reikšmingesnių lituanistinių veikalų parašiusius Mažosios Lietuvos kūrėjus (Jonas Rėza, Danielius Kleinas, Teodoras Lepneris, Matas Pretorijus ir

kt.). Apšvietos literatūros apžvalga sugrupuota panašiai kaip Baroko, tik joje iš pradžių apžvelgiami ypač pasižymėję Prūsijos lietuviškųjų raštų kūrėjai (Pilypas Ruigys, Jokūbas Brodovskis, Adomas Frydrichas Šimelpenigis, Gotfrydas Ostermejeris, Kristijonas Gotlybas Milkus), o paskui – kai kurie Kunigaikštijos autoriai, rašę lenkiškai, lotyniškai ir lietuviškai (Mykolas Pranciškus Karpavičius, Antanas Klementas ir kt.). Veikalas užbaigiamas grakščiai ir paprastai parašyta didžiule dalimi apie Kristijoną Donelaitį. Kaip matyti iš trumpo pristatymo, autoriai įvykdė keltąjį sau tikslą, pateikė nauja literatūros periodizacija pagrįstą senosios raštijos apžvalgą, parodė žymiai pilnesnį keliakalbės literatūros vaizdą, dar labiau išryškino kai kurias reikšmingas simbolines senosios raštijos figūras (Mažvydas, Daukša, Sirvydas, Donelaitis) ir iki pastarųjų rango pakėlė kai kurias kitas, ligi tol dažniau minėtas tiktai lietuvių literatūros istorijos paraštėse (Gediminas, Vytautas, Vislicietis, Husovianas, Roizijus, Strijkovskis, Radvanas, Sarbievijus ir kt.).

Šio veikalo vertė šiandien geriau matyti tam žmogui, kuris geba į jį pažvelgti nuo prasmingos lituanistinės veiklos, pirmąjį šimtmetį bebaigiančios mūsų literatūros istorijų rašymo tradicijos aukštumų. Ne veltui ilgą analitinę šio veikalo recenziją parašiusi literatūrologė dr. Eglė Patiejūnienė pabaigoje visai pagrįstai, o svarbiausia, pati savo kritikos dvasiai neprieštaraudama, iškėlė būtent šiuos privalumus:

Kartą pradėtą projektą jau vien iš savigarbos derėjo užbaigti, ir LLI laikytina tam tikro etapo mūsų literatūros istoriografijoje „finaliniu akordu“. Tolimesnė tendencija regėtusi tokia. Skaitytojai ar „vartotojai“ konkrečių duomenų ir faktų vis labiau bus linkę ieškoti enciklopedijose, žodynuose, žinyuose (nekalbant apie internetą), o literatūros istorijos jei ir bus rašomos, tai nebesistengiant aprėpti visumą: jų autorių pagrindinis tikslas bus pateikti individualius analizuojamų reiškinių vertinimus.

Baigiant vis dėlto norisi pasidžiaugti tuo, ką turime. Ar, tarkim, profesorius Jurgis Lebedys būtų galėjęs bent įsivaizduoti šitokios apimties ir šitokio turinio senosios literatūros tomą? Ka[i]p toli pasistūmėta per keliolika pastarųjų metų! Tokia daugybė žinių, kurias dar taip neseniai tekdavo iš įvairiausių šaltinių rankioti tiesiog po šapą, visokiais įmanomais ir neįmanomais būdais, šioje knygoje pateiktos kaip ant delno, – tik skaitykit ir permanykit. Toks didžiulis atliktas darbas, be jokios

abejonės, nenucis vėjais; E. Ulčinaitės ir A. Jovaišo veikalas „Lietuvių literatūros istorija: XIII–XVIII amžiai“ jau dabar yra vertingas šaltinis visiems besidominantiems šia mokslo sritimi ir taps tvirta atspara būsimoms studijoms.³³

Kad ir kokios nepanašios viena į kitą atrodo visos akademinio triptiko knygos, kad ir kaip nevienodai jos parengtos ar skirtingai išleistos, vis dėlto dviejų dalykų joms negalima prikišti. Visos trys nusipelno aukšto įvertinimo už du dalykus: ne politizuotą, o vidine meno kūrinio logika, estetikos kriterijais, kūrybos psichologija, galiausiai autoriaus gyvenimu ir kūrybiniu brendimu pagrįstą teorinį diskursą bei sukeltą gyvą humanitarų diskusiją dėl šių istorijų šiuolaikiškumo, jų reikalingumo, kurio nors modelio ar koncepto diachroniniam diskursui pagrįsti privalumų ar trūkumų ir dar kitų svarbių dalykų. Užtat jau šiandien galima drąsiai pasakyti: tiek Profesoriaus, tiek kitų kolegų parašytieji veikalai nūnai tapo gyvosios lituanistinių studijų, prasmingos akademinės humanitarinės veiklos dalimi. Mums neatrodo, kad šiais veikalais užsibaigs akademinė ir kitokių lietuvių literatūros istorijų rašymas, o tik kad būsimieji sintetiniai tekstai išeis ir teoriškai brandesni, ir dar išsamesni, įvairesni bei turingesni ir kad dėl to geru žodžiu bus galima paminėti taip pat ir 2003-aisiais pasirodžiusią *Lietuvių literatūros istoriją*.

Na, o pastarųjų metų mokslinė Profesoriaus veikla atrodo reikšminga dar dėl vienos svarbios čia aptartų ar kitaip paminėtų darbų ypatybės. Jo dėmesys sritims, anksčiau laikytoms nesvarbiomis ar „nepakankamai“ lietuviškomis, t. y. tradicinę sovietmečiu besiformavusią lituanistinių tyrimų vagą ardančiomis, akademinėi lituanistų bendruomenei seniai rodo reikšmingą vaisingų tyrimų ir mokslinės veiklos apskritai kryptį. Ją galima būtų apibūdinti gražia vandens lašo metafora. Lietuvių raštija pati yra tarsi gyvas vandens lašas pasaulinės raštijos vandenyne. Ir pasaulinė raštija, būdama lygiai toks vandens

³³ Eglė Patiejūnienė, „Narsus mėginimas sukurti vientisą senosios literatūros vaizdą“, in: *Literatūros tyrimų erdvės: Studijos profesoriaus Juozo Girdzijausko 70-mečiui, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 19)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 376.

lašas, gali senosios literatūros studijas atgaivinti. Žiūrėdami į Profesoriaus gyvenimą, turime pridėti vieną, mūsų akimis, reikšmingą sąlygą: tuodu vandens lašu dar turi laikyti doro, patikimo, darbštaus, kantraus, išmintingo ir talentingo žmogaus delnai. Nuo pat sąmoningo gyvenimo pradžios iki viso prasmingo gyvenimo pabaigos.

Įteikta 2006 12 12
Priimta 2006 12 14

Sigitas Narbutas

LIFE WITH THE ANCIENT LITERATURE

A word about Professor Albinas Jovaišas

Summary

The article surveys the life and works of Professor Albinas Jovaišas (1931–2006). Albinas Jovaišas was an acknowledged historian of Lithuanian literature, able pedagogue, one of a few executives of the Philological Faculty of Vilnius University whose activities were motivated by patriotic aspirations and by the priorities of national culture. The most important works by Albinas Jovaišas are the monograph (published in 1969) about the life, works and science activities of Königsberg University Professor Martin Ludwig Rhesa (1776–1840), articles about landmarks and creators of the literature of the Lithuanian Middle Ages and the Renaissance published in the science periodical *Senoji Lietuvos Literatūra* (*Ancient Lithuanian Literature*), and the first volume (2003) of the three-volume *Lietuvių literatūros istorija* (*History of the Lithuanian Literature*) authored together with Professor Eugenija Ulčinė.